

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КРОЛЕВЕЦЬКИЙ КИРИЛО ІГОРОВИЧ

УДК 346.5:339.33 (477)

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РИНКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному інституті правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України.

Науковий керівник:

– доктор юридичних наук, доцент **Білоусов Євген Миколайович**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України, директор, член-кореспондент НАПрН України;

– кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Матвєєва Анастасія Володимирівна**, Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доцент кафедри права 702.

Захист дисертації відбудеться 22 квітня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська 84-А.

Автореферат розіслано 19 березня 2021 р.

Вчений секретар**спеціалізованої вченої ради****О. Р. Дашковська**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ринок оптової торгівлі є важливим елементом інфраструктури внутрішнього ринку держави та джерелом формування прибуткової частини бюджету кожної країни. Основною його функцією є забезпечення стабільних господарських зв'язків між виробництвом і роздрібною торгівлею, формування асортименту товарів та реальних цін на них, що потім потраплять у роздрібну торговельну мережу країни. Оптова торгівля належить до ключових сфер національної економіки, які забезпечують її збалансоване функціонування.

Неможливо переоцінити роль ринку оптової торгівлі щодо накопичення товарів та формування асортименту на внутрішньому товарному ринку держави в сучасних умовах появи зовнішніх викликів та пандемії, що охопила всі країни світу і в певній мірі досі обмежує товарообіг між державами.

В умовах погіршення загальної економічної ситуації у світі, появи зовнішніх та внутрішніх викликів Україна поступово опиняється перед реальними загрозами національній продовольчій безпеці, через що відбувається дестабілізація внутрішнього ринку стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, лікарських засобів та товарів виробничого призначення. Саме тому, постає нагальна потреба вирішення зазначених питань на рівні регіонів та держави в цілому, що є фактично неможливим без ефективно діючої інфраструктури ринку оптової торгівлі та відповідного її правового регулювання.

Зміни ринкових відносин, що продовжують відбуватися в Україні, супроводжуються радикальними змінами сфери товарного обігу. Видовий склад суб'єктів ринку оптової торгівлі стає все більш різноманітним за організаційно-правовими формами та функціональними особливостями, з'являються нові види договорів, що опосередковують відносини на цьому ринку, але існуючий «законодавчий вакуум» у сфері торгівлі взагалі та щодо визначення сутності, особливостей, видів і форм оптової торговельної діяльності - зокрема, обумовлює стихійність і регіональну диспропорцію виникнення та функціонування окремих суб'єктів ринку та складності їх ідентифікації.

Підвищена увага до ринку оптової торгівлі пов'язана й із наявними недоліками, викликаними відсутністю належного державного регулювання у цій сфері, нерациональним механізмом ціноутворення, великою кількістю посередницьких ланок, значною вагою тіньових і

фіктивних структур в оптовому товарообороті. Усе це зумовлює необхідність теоретичного переосмислення ролі і місця ринку оптової торгівлі в економіці України.

Правове регулювання відносин, що виникають на ринку оптової торгівлі хоча і є категорією господарського права, однак опосередковано впливає на життя кожної особистості. Як наслідок, суспільна важливість та широка розповсюдженість досліджуваних правовідносин породжує велику кількість наукових та практичних питань, що потребують належного опрацювання та пропозицій з удосконалення правового регулювання цієї сфери.

Отже, викладені обставини підтверджують актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та його теоретичну і практичну значущість.

Теоретичне підґрунтя дослідження склали роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених, як С. С. Алексєєва І.В. Апопій, О.О. Бакалінська, Я.О. Білоусова, Р.П. Бойчук, Д.В. Задихайло, К.В. Масляєва, В.С. Мілаш, А.В. Матвєєва, О.П. Подцерковний, Н.І. Трішкіна та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до фундаментальної науково-дослідної програми «Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу» (номер державної реєстрації № 0117U005075). Тему дисертації затверджено вченою радою теми Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (протокол № 11 від 11 листопада 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних засад господарсько-правового регулювання ринку оптової торгівлі та обґрунтування науково-практичних підходів і практичних рекомендацій до розв'язання існуючих проблем у цій сфері. Відповідно до вказаної мети поставлено такі завдання дослідження:

- розкрити генезу правового регулювання ринку оптової торгівлі;
- проаналізувати законодавче регулювання ринку оптової торгівлі на сучасному етапі розвитку України та надати авторське визначення понять «оптова торгівля», «ринок оптової торгівлі», «оптові торговельні послуги»;
- з'ясувати зарубіжний досвід правового регулювання ринку оптової торгівлі;
- охарактеризувати види правовідносин на ринку оптової торгівлі України;
- визначити особливості суб'єктного складу господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі та надати класифікацію таких

суб'єктів;

– розкрити зміст господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі;

– здійснити класифікацію договорів, які укладаються на ринку оптової торгівлі;

– здійснити порівняльний аналіз договорів поставки товарів та оптової купівлі-продажу товарів, дати авторське визначення поняття «договору оптової купівлі-продажу»;

– визначити специфічні риси дистриб'юторського договору як особливої форми організації відносин на ринку оптової торгівлі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають на ринку оптової торгівлі України.

Предметом дослідження є господарсько-правове регулювання ринку оптової торгівлі в Україні.

Методи дослідження. Твердження, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, науково обґрунтовані та достовірні. Методологічну основу дослідження становили загальні та спеціальні методи наукового пізнання: історичний, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий. Зокрема, за допомогою історичного та діалектичного методів здійснено дослідження генези розвитку відносин оптової торгівлі в Україні (підрозділ 1.1). Системно-структурний метод використано під час класифікації суб'єктів ринку оптової торгівлі, договорів, які застосовуються на ринку оптової торгівлі, видів правовідносин, які виникають на ринку оптової торгівлі. Формально-юридичний та логіко-семантичний методи застосовувались для розуміння змісту й сутності ринку оптової торгівлі, оптової господарсько – торговельної діяльності. Порівняльно-правовий метод використано з метою комплексного аналізу наукової доктрини щодо з'ясування сутності таких термінів як «торгівля», «оптова торгівля», «ринок оптової торгівлі» (підрозділи 1.2 і 2.1). Системний метод використано при здійсненні правового аналізу місця правовідносин, які виникають на ринку оптової торгівлі, а також положень договорів поставки товарів, оптової купівлі-продажу, дистриб'юторських договорів у системі господарських договорів, що використовуються на ринку оптової торгівлі.

Наукова новизна отриманих результатів. Представлена робота є першим в Україні комплексним дослідженням господарсько-правового регулювання ринку оптової торгівлі в Україні. За результатами проведеного дослідження дисертантом отримані та виносяться на захист положення і висновки, що мають наукову новизну.

Уперше:

- розроблено авторське визначення поняття «суб'єкт ринку оптової торгівлі» як зареєстрований у визначеному законом порядку суб'єкт господарювання, який на постійній основі здійснює господарську діяльність, спрямовану на оптову реалізацію товарів виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання іншим суб'єктам господарювання, а також допоміжну діяльність, що забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг, та виконує на ринку внутрішньої торгівлі функції з формування товарного асортименту та ціноутворення;

- запропоновано визначення поняття «оптової торговельної послуги» як акцесорної господарської діяльності суб'єктів ринку оптової торгівлі щодо платного надання послуг суб'єктам виробництва та безпосередньо покупцям з метою інтенсифікації товарообігу. Максимально можливий перелік торговельних послуг суб'єктам ринку оптової торгівлі визначається функціями, які виконує оптова торгівля взагалі та окремий суб'єкт зокрема;

- здійснено класифікацію оптових торговельних послуг за критерієм їх функціональної спрямованості на такі: а) базові оптові торговельні послуги (направлені на інтенсифікацію, спрощення та здешевлення товарообігу); б) сервісні оптові торговельні послуги (післяпродажне обслуговування); в) інфраструктурно-консалтингові оптові торговельні послуги (покликані забезпечити маркетингові, організаційні та фінансові умови для просування товарів);

- доведено необхідність розробки та прийняття нормативно-правового акту, спрямованого на врегулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку держави, зокрема оптової та роздрібною торгівлі, у формі закону та запропоновано структуру проекту Закону України «Про правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України»;

- обгрунтовано необхідність врегулювання дискримінаційних відносин суб'єктів ринку оптової торгівлі з торговельними мережами шляхом створення та запровадження правової норми із подальшим включенням її до Розділу 3 «Вимоги до організації торговельної та виробничо-торгівельної діяльності суб'єктів оптової торгівлі» проекту Закону України «Про правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України».

Удосконалено:

- наукові підходи до визначення поняття «ринку оптової торгівлі» як системи взаємопов'язаних правовідносин, які виникають у процесі

здійснення господарсько-торгівельної діяльності, спрямованої на збалансування розвитку всього внутрішнього ринку України шляхом формування асортименту товарів на основі насичення його конкурентоспроможними товарами вітчизняного виробництва та впливу на механізм ціноутворення кінцевої продукції шляхом оптової реалізації товарів для подальшого їх продажу кінцевому споживачеві, для виробничого споживання та надання оптових торговельних послуг, які мають цінове вираження;

- наукове твердження щодо розуміння поняття «оптова торгівля» як виду господарсько-торгівельної діяльності, що здійснюється на підставі господарських договорів, має посередницький характер, упорядковує оптову реалізацію товарів суб'єктами ринку оптової торгівлі для подальшого продажу роздрібним торговцям, промисловим, торговельним та професійним користувачам – суб'єктам господарювання, надання оптових торговельних послуг, а також посередництво в оптовому продажу та купівлі товарів від імені третіх осіб; формує замовлення виробництву та асортимент товарів внутрішнього ринку держави, пов'язує між собою регіони виробництва товарів з регіонами їх споживання;

- наукові підходи щодо визначення поняття «договір оптової купівлі-продажу» як правочину, що укладається на ринку оптової торгівлі, за яким одна сторона – продавець, суб'єкт ринку оптової торгівлі, зобов'язується в узгоджений строк (строки) одноразово передати у власність іншій стороні – покупцю, суб'єкту господарювання, партію товару, визначеного родовими ознаками, для подальшого роздрібного продажу або для задоволення його виробничих потреб, а покупець зобов'язується прийняти та своєчасно оплатити відповідну партію товару;

- наукові підходи щодо класифікації суб'єктів ринку оптової торгівлі, щодо договорів, що опосередковують господарсько-торгівельну діяльність на ринку оптової торгівлі, щодо правовідносин, які виникають на ринку оптової торгівлі за змішаним критерієм функцій, які вони виконують.

Набули подальшого розвитку:

- наукові підходи до розуміння господарсько-правової природи дистриб'юторського договору, в частині його визначення як організаційного договору, за умовами якого одна сторона – принципал (виробник/імпортер) передає іншій стороні – дистриб'ютору (суб'єкту ринку оптової торгівлі), визначений обсяг прав на об'єкти інтелектуальної власності, ділової репутації, комерційної таємниці та зобов'язується на постійній основі, у межах строку дії договору,

забезпечувати поставку та передачу у власність дистриб'ютору оптових партій товару за визначеними цінами, погодженого асортименту, якості, комплектності, а дистриб'ютор, набуваючи відповідних прав, за винагороду зобов'язується на визначеній території забезпечити просування, маркетинг, формування торговельної мережі, виконання гарантійних зобов'язань, реалізацію визначеного обсягу товару зі сплатою його вартості протягом погодженого сторонами строку;

- наукові підходи до розуміння генези правового регулювання ринку оптової торгівлі в Україні з виокремленням 5 етапів.

Практичне значення отриманих наукових результатів полягає у тому, що висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у якості підґрунтя для більш глибокого наукового аналізу щодо з'ясування питань правової природи оптової господарсько-торгівельної діяльності, функціонування ринку оптової торгівлі, змісту дистриб'юторських правовідносин, і можуть бути використані у наступних сферах:

- *у нормотворчій* – як напрацьована та достатньо мотивована підстава для роботи над законопроектами стосовно внесення змін норм господарського законодавства у сфері внутрішньої торгівлі в Україні;

- *у науково-дослідницькій* – з метою продовження роботи над науковими розробками з приводу регулювання ринку оптової торгівлі з приводу здійснення засад оптово – торговельної господарської діяльності, пошуку оптимальних договірних форм втілення господарських зобов'язань між суб'єктами досліджуваних правовідносин, їх класифікації;

- *у навчально-методичному процесі* – при викладанні дисципліни «Господарське право»; підготовці навчальної та навчально-методичної літератури (підручників, посібників, методичних рекомендацій), заходів щодо підвищення професійної кваліфікації фахівців у галузі господарського права;

- *у правозастосовній діяльності* – шляхом їх застосування у своїй діяльності національними правозастосовними органами при розгляді відповідних категорій справ, іншими правомочними суб'єктами під час здійснення професійної діяльності;

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена на засіданні Вченої ради Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Основні результати, висновки і пропозиції дослідження доповідалися автором на таких науково-практичних заходах: Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці» (м. Харків, м. Київ, 20 жовтня

2017 р.); круглий стіл «Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу» (м. Харків, 8 грудня 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Support for entrepreneurship and innovation economy in the EU, Latvia and Ukraine law» (м. Рига, 2018 р.); Інтернет-конференція «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві» (м. Харків, 26 лютого 2019 р.); II Міжнародна наукова конференція «Support for entrepreneurship and innovation economy in the EU, Latvia and Ukraine law» (м. Рига, 2019 р.); «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва» (м. Харків, 16 листопада 2020 р.).

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки, із яких 171 сторінка основного тексту. Список використаних джерел складається із 228 найменувань, що займають 16 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, які використані у дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Загальна характеристика господарсько-правового регулювання ринку оптової торгівлі» присвячено розкриттю генези правового регулювання ринку оптової торгівлі, визначенню його особливостей та опрацюванню зарубіжного досвіду правового регулювання ринку оптової торгівлі. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Генеза правового регулювання ринку оптової торгівлі» розкрито історичний розвиток та становлення відносин на ринку оптової торгівлі та його правове регулювання з часів кодифікації Ярославом Мудрим норм звичаєвого права в Руську правду до введення поняття господарсько-торговельної діяльності та визначення оптової торгівлі як її форми в нормативно-правових актах чинного господарського законодавства України.

Запропонована періодизація правового регулювання ринку оптової

торгівлі з виділенням 5 етапів.

У підрозділі 1.2 «*Особливості господарсько-правового регулювання ринку оптової торгівлі в Україні*» досліджено основні теоретичні підходи до розуміння сутності та змісту понять «оптова торгівля» та «риннок оптової торгівлі».

Проаналізовано законодавчу базу регулювання ринку оптової торгівлі в Україні, що дало змогу визначити недоліки нормативно-правового забезпечення функціонування такого ринку, які зводяться до наявності достатньої кількості неузгоджених норм та характеризуються несистемністю й фрагментарністю. Встановлено, що головним критерієм розмежування ринку роздрібної та оптової торгівлі є функції, які виконує кожен з видів ринків.

Особливу увагу у підрозділі приділено пропозиціям щодо необхідності вдосконалення правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України.

У підрозділі 1.3 «*Зарубіжний досвід правового регулювання ринку оптової торгівлі*» досліджено досвід правового регулювання торгівлі взагалі та оптової торгівлі зокрема в окремих державах ЄС та державах колишнього СРСР, виявлено особливості такого регулювання.

Доведено необхідність використати позитивний досвід зарубіжних країни (зокрема Франції, ФРН, Словаччини, Казахстану, Узбекистану та РФ) у врегулюванні дискримінаційних відносин між суб'єктами ринку оптової торгівлі та торгівельними мережами.

Розділ 2 «Господарсько–правові відносини на ринку оптової торгівлі» складається з трьох підрозділів, у яких надано загальну характеристику господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі України, проаналізовано суб'єктний склад таких правовідносин та з'ясовано їх зміст.

У підрозділі 2.1 «*Загальна характеристика господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі України*» розкрито поняття господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі та визначено їх особливості, виокремлено етапи виникнення таких правовідносин.

Здійснено класифікацію господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі за змішаним критерієм видів суб'єктного складу та договорів, які опосередковують ці відносини на ринку оптової торгівлі.

Підрозділ 2.2 «*Суб'єктний склад правовідносин на ринку оптової торгівлі України*» присвячений розкриттю та характеристиці учасників господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі України. Проаналізовано та узагальнено окремі елементи правового статусу суб'єктів досліджуваного виду ринку.

Запропоновано класифікацію суб'єктів ринку оптової торгівлі за критерієм функцій, які вони виконують.

У підрозділі 2.3 «Зміст господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі України» розглянуто зміст оптових господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі України.

Доведено, що саме система, алгоритм та принципи господарських зв'язків між учасниками ринку оптової торгівлі надають правовідносинам відповідного змісту, за яким права та обов'язки учасників оптових господарських правовідносин є неоднорідними, функціонують на основі поєднання диспозитивних та імперативних методів.

Розділ 3 «Господарські договори на ринку оптової торгівлі України» складається з трьох підрозділів, у яких запропоновано класифікацію господарських договорів на ринку оптової торгівлі, надано порівняльну характеристику договору поставки та договору оптової купівлі-продажу, встановлено специфічні риси дистриб'юторського договору як особливої форми організації відносин на ринку оптової торгівлі.

У підрозділі 3.1. «Класифікація господарських договорів на ринку оптової торгівлі України» розкрито види договорів, що опосередковують господарсько-торговельну діяльність на ринку оптової торгівлі та здійснено їх класифікацію за критерієм функціональної спрямованості.

Встановлено, що система договорів на ринку оптової торгівлі може бути класифікована за різними критеріями, зокрема: за сферою господарської діяльності та характером господарських правовідносин, за формами господарської діяльності, за ступенем нормативного регулювання, за правовим статусом та характером договірних зобов'язань.

Підрозділ 3.2. «Договір поставки та договір оптової купівлі-продажу (порівняльна характеристика)» присвячено з'ясуванню правової природи та порівняльній характеристиці договору поставки та договору оптової купівлі-продажу на ринку оптової торгівлі.

Встановлено, що договори оптової поставки та оптової купівлі-продажу характеризуються родовою спорідненістю, оскільки є різновидами договору купівлі-продажу. Серед характерних правових ознак, що їх споріднюють виокремлюються: підприємницька мета укладання для обох сторін; спеціальний суб'єктний склад, представлений суб'єктами господарювання; предмет договору становить продукція визначена, як правило, родовими ознаками; укладання зазначених договорів здійснюється на ринку оптової торгівлі у процесі здійснення господарсько-торговельної діяльності.

У підрозділі 3.3. «Дистриб'юторський договір як особлива форма організації відносин на ринку оптової торгівлі» розкрито господарсько-правову природу дистриб'юторського договору, визначено істотні умови зазначеного договору.

Встановлено, що дистриб'юторський договір є організаційним господарським договором, що укладається на ринку оптової торгівлі між його суб'єктами – принципалом (виробник/імпортер) та дистриб'ютором, які здійснюючи господарсько-торговельну діяльність, є суб'єктами господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й розв'язання наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків з питань, пов'язаних із господарсько-правовим регулюванням ринку оптової торгівлі в Україні. На основі проведеного комплексного дослідження були зроблені і висновки:

1. Проведено аналіз історичного розвитку правового регулювання відносин у сфері оптової торгівлі із виокремлення наступних етапів:

I етап – з початку XI століття до середини XIV століття – кодифікація Ярославом Мудрим норм звичаєвого права в Руську правду в 1016-1054 роках. Руською правдою визначається особа купця, як спеціального суб'єкта правовідносин у сфері оптової торгівлі, регламентуються окремі господарсько-правові зобов'язання, які опосередковують відносини у сфері оптової торгівлі.

II етап - з початку XIV століття до середини XVII століття – нормативне врегулювання нормами Магдебурзького права та актами Великого Князівства Литовського нових суб'єктів у сфері оптової торгівлі - професійних організацій (артілей, сотень тощо), які об'єднували купців та їх майнові та ділові ресурси з метою задоволення спільних цілей у сфері торгівлі. Правовий статус купця як представника певної територіальної громади, отримує додатковий захист від зовнішньої конкуренції та привілеї в митній та податковій сфері.

III етап – з середини XVII століття до початку XX століття – формування спеціального торговельного законодавства. Початок нового етапу характеризувався остаточним нормативним оформленням купецтва як окремого суб'єкта торговельної діяльності, що зумовило прийняття перших спеціальних нормативно-правових актів щодо регламентації торговельної діяльності та встановлення державного управління торговельною діяльністю.

IV етап – з кінця 1917 року до початку 1991 року – радянський період, на початку якого регулювання торговельної діяльності здійснювалось дореволюційним законодавством в зв'язку зі значним зменшенням товарообігу. Етап характеризується значним впливом держави на регулювання економіки, на формування суб'єктного складу та змісту відносин у сфері оптової торгівлі.

V етап – з середини 1991 року до сьогодні – початок створення господарського законодавства незалежної України, який характеризується прийняттям низки законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію оптово-торгівельної діяльності, в тому числі біржової торгівлі, ліцензування окремих видів оптово-торгівельної діяльності, встановлення порядку їх здійснення. Подальший розвиток законодавства, що регулює оптову торгівлю, пов'язаний з прийняттям Господарського кодексу України, яким введено поняття господарсько-торгівельної діяльності та визначено оптову торгівлю як її форму.

2. Встановлено, що критеріями розмежування товарного ринку на дві підсистеми роздрібної та оптової торгівлі є мета використання придбаного товару: особисті потреби, безпосереднє споживання чи використання у господарській діяльності; спрямування правовідносин (задоволення потреб конкретної особи або попиту групи учасників ринку); сфера використання об'єкту ринкових відносин (приватна, внутрішньо суб'єктна чи господарська, виробнича, соціальна); суб'єктний склад учасників (з участю фізичних осіб чи виключно суб'єкти господарювання); обсяг товарів та послуг (одиночний чи незначний або множинний), частота ринкових операцій (разова або системна), вид об'єктів торгівлі (магазин, кіоск, ятка, автозаправна станція, торговий автомат тощо – для роздрібної торгівлі; та магазин-склад, товарний склад, товарна біржа, товарний аукціон, оптово-продовольчий ринок тощо – для оптової торгівлі).

Головним критерієм розмежування ринку роздрібної та оптової торгівлі запропоновано вважати функції, які виконує кожен з видів ринків, а саме: ринок роздрібної торгівлі покликаний забезпечити необхідними товарами кінцевого споживача для його особистих потреб, в свою чергу, як ринок оптової торгівлі виконує глобальну роль формування асортименту товарів всього внутрішнього ринку держави, з'єднує виробника з кінцевим споживачем.

3. Запропоновано визначення поняття оптової торговельної послуги як акцесорної господарської діяльності суб'єктів ринку оптової торгівлі щодо надання послуг виробництву та безпосередньо покупцям з метою

інтенсифікації товарообігу. Максимально можливий перелік послуг сервісного портфелю суб'єкту ринку оптової торгівлі визначається функціями, які виконує оптова торгівля.

4. Здійснено класифікацію оптових торговельних послуг за критерієм їх функціональної спрямованості на базові, сервісні та інфраструктурно-консалтингові.

Базові оптові торговельні послуги – це послуги, що направлені на інтенсифікацію, спрощення та здешевлення товарообігу. До базових послуг пропонується відносити такі: формування асортименту з урахуванням потреб клієнтів; логістичні послуги, транспортування товарів; оформлення транспортної документації; складування товарів; організація складського господарства клієнта; організація транзитних поставок; оренда приміщень, обладнання, транспорту тощо.

Сервісні оптові торговельні послуги – це послуги з післяпродажного обслуговування, які надаються покупцям після придбання товарів. До них пропонується відносити додаткове фасування та упаковку, переробку, нарізку, встановлення устаткування та обладнання, інструктаж / навчання з використання устаткування тощо.

Інфраструктурно-консалтингові оптові торговельні послуги – це послуги, які покликані забезпечити маркетингові, організаційні та фінансові умови для просування товарів. До інфраструктурно-консалтингові послуг слід відносити: вивчення та прогнозування попиту; надання інформації про попит, пропозицію та ціни; проведення рекламних заходів та застосування інших маркетингових інструментів для інтенсифікації просування товарів; лабораторна оцінка якості; підготовка товарознавчої характеристики; рекомендації з організації у клієнтів системи логістики; організація тематичних виставок тощо.

5. На підставі проведеного аналізу основних рис оптової торгівлі запропоновано її визначення як виду господарсько-торгівельної діяльності, що здійснюється на підставі господарських договорів, має посередницький характер, упорядковує оптову реалізацію товарів суб'єктами ринку оптової торгівлі для подальшого продажу роздрібним торговцям, промисловим, торговельним та професійним користувачам – суб'єктам господарювання, надання оптових торговельних послуг, а також посередництво в оптовому продажу та купівлі товарів від імені третіх осіб; формує замовлення виробництву та асортимент товарів внутрішнього ринку держави, пов'язує між собою регіони виробництва товарів з регіонами їх споживання. Критерієм віднесення торгівлі до оптової є вид (форма) покупця і характер використання товару для підприємницьких цілей.

6. Наведено поняття «ринку оптової торгівлі» як системи взаємопов'язаних правовідносин, які виникають у процесі здійснення господарсько-торговельної діяльності, спрямованої на збалансування розвитку всього внутрішнього ринку України шляхом формування асортименту товарів на основі насичення його конкурентоспроможними товарами вітчизняного виробництва та впливу на механізм ціноутворення кінцевої продукції шляхом оптової реалізації товарів для подальшого їх продажу кінцевому споживачеві, для виробничого споживання та надання оптових торговельних послуг, які мають цінове вираження.

7. Доведено необхідність розробки та прийняття нормативно-правового акту, спрямованого на врегулювання всієї господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку держави, зокрема оптової та роздрібною торгівлі у формі закону. Запропоновано структуру проекту Закону України «Про правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України».

8. Доведено необхідність використання позитивного досвіду зарубіжних країн (зокрема Франції, ФРН, Словаччини, Казахстану, Узбекистану та РФ) щодо врегулювання дискримінаційних відносин між суб'єктами ринку оптової торгівлі та торговельними мережами у зв'язку із чим розроблено та запропоновано норми із включенням їх до Розділу 3 «Вимоги до організації торговельної та виробничо-торговельної діяльності суб'єктів оптової торгівлі» проекту Закону України «Про правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України».

9. Встановлено, що правовідносини у сфері оптової торгівлі являють собою врегульовані господарським правом відносини, що складаються в процесі організації та здійснення господарської діяльності з приводу специфічного об'єкту, предметом яких є вчинення суб'єктами господарювання сукупності юридичних дій, що спрямовані на встановлення ділових зв'язків та забезпечення оплатного переходу прав на партії товарів, надання оптових торговельних послуг, що мають цінову визначеність.

10. Здійснено класифікацію господарсько-правових відносин на ринку оптової торгівлі за змішаним критерієм видів суб'єктного складу та договорів, які опосередковують ці відносини на ринку оптової торгівлі на такі:

- торговельні (основні), які виникають між виробниками, дистриб'юторами, оптовими торговельними мережами, торговими домами тощо (на основі торгових договорів),
- посередницькі, які виникають з комісіонерами, консигнантами,

комівояжерами, трейдерами, агентами, брокерами (врегульовані посередницькими договорами);

- організаційні (щодо діяльності товарних бірж, оптових ярмарок, оптових аукціонів, Інтернет-платформ, а також дилерські та відносини франчайзингу);

- забезпечувальні (з банківськими, фінансовими та кредитними установами за договорами, які сприяють оптовій торговельній діяльності);

- допоміжні (зі зберігачами, перевізниками, експедиторами, пакувальниками продукції, розвантажувачами товарів, центрами сервісного, гарантійного обслуговування, інформаційно-комерційними телекомунікаційними мережами; центрами маркетингових досліджень; рекламними агентствами за договорами, які забезпечують діяльність основних суб'єктів ринку оптової торгівлі).

11. Надано визначення поняття «суб'єкт ринку оптової торгівлі» – це зареєстрований у визначеному законом порядку суб'єкт господарювання, який від свого імені або в інтересах іншої особи систематично, професійно, на постійній основі здійснює господарську діяльність, пов'язану з маркетингом, постачанням, реалізацією, просуванням (тощо) партій товару виробничого призначення або споживання, надання оптових торговельних послуг, з метою отримання прибутку, задоволення економічних, суспільних, виробничих, матеріально-технічних потреб.

12. Запропоновано класифікацію суб'єктів ринку оптової торгівлі за критерієм функцій, які вони виконують:

- базові (основні) суб'єкти ринку оптової торгівлі (виробники, дистриб'ютори, оптові торговельні мережі, торгові дома, оптові торгові організації, оптові магазини, імпортери / стокісти, оптові покупці та продавці – фізичні особи-підприємці, суб'єкти господарювання – покупці виробничої продукції, роздрібні торговельні мережі у якості покупців);

- посередники (комісіонер, консигнант, комівояжер, трейдер, агенти, брокери),

- організатори ринку оптової торгівлі (товарні біржі, оптові ярмарки, виставки-продажі, аукціони, оптові ринки сільськогосподарської продукції, оптові торговельні майданчики B2B в тому числі в мережі інтернет (Alibaba, TMall, Ebay, Amazon, Europages, B2B, Prom.ua, BigOpt та інші);

- забезпечувальні суб'єкти ринку оптової торгівлі (банківські та фінансові установи, право володілець та користувач за договором комерційної концесії (франчайзингу), факторингові компанії);

- допоміжні суб'єкти ринку оптової торгівлі (зберігачі,

перевізники, експедитори, пакувальники продукції, розвантажувачі товарів, страхувальники, центри сервісного, гарантійного обслуговування, інформаційно-комерційні телекомунікаційні мережі; центри маркетингових досліджень; кредитно-довідкові фірми; рекламні агентства).

13. Встановлено, що зміст оптових правовідносин складають суб'єктивні права та обов'язки учасників ринку оптової торгівлі, визначені законодавством, договором, звичаєм або впливають з юридично-значущих дій сторін, які на основі господарських зв'язків зароджуються на стадії створення товару та впродовж всього циклу товарообігу, характеризуються формальною рівністю, наявністю безпосередніх та опосередкованих учасників, як зовнішніх, так і внутрішньогосподарських форм взаємодії, застосуванні диспозитивних та імперативних методів регулювання, комерційною метою діяльності, підпорядковуються основам господарського правопорядку.

14. Встановлено, що система договорів на ринку оптової торгівлі може бути класифікована за такими критеріями:

- за сферою господарської діяльності та характером господарських правовідносин - договори, які виникають на етапах встановлення ділових зв'язків; забезпечення оплатного переходу прав на партії товарів; здійснення господарсько-торговельної діяльності; супроводження (опосередкування) господарсько-торговельної діяльності; надання оптових торговельних послуг;

- за формами господарської діяльності: основні та допоміжні;

- за ступенем нормативного регулювання: поіменовані та непоіменовані оптові договори;

- за правовим статусом та характером договірних зобов'язань у сфері оптової торгівлі: базові договори, представницькі договори, забезпечувальні договори, допоміжні договори, інформаційні договори.

15. Запропоновано класифікацію договорів, що опосередковують господарсько-торговельну діяльність на ринку оптової торгівлі за критерієм функціональної спрямованості на: 1) торгові договори (договори, спрямовані на передачу товарів у власність від продавця до покупця: договір поставки, поставки для державних і муніципальних потреб, дистриб'юторський, оптової купівлі-продажу, контрактації, угоди, які укладаються на товарній біржі, міни та інші); 2) посередницькі договори (комерційного доручення, комісії, в тому числі консигнації, агентський та інші; вони знаходять широке застосування в комерційній діяльності, оскільки за допомогою посередників організації-виробники здійснюють відчуження вироблених ними товарів і закупівлю необхідних

ім матеріальних ресурсів); 3) забезпечувальні договори, що сприяють купівлі-продажу товарів (договори з надання інформаційних та консультативних послуг, на проведення маркетингових досліджень, по створенню рекламної продукції та розповсюдження реклами, перевезення, транспортної експедиції, складського зберігання, розвантаження та інші); 4) організаційні договори, тобто договори, спрямовані на організацію торговельної діяльності (дистриб'юторські, комерційної концесії (франчайзингу), про спільну діяльність, в тому числі про просте товариство, договори органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з комерційними організаціями з різних питань здійснення комерційної діяльності; договори про міжрегіональні поставки; угоди між спілками, асоціаціями тощо).

16. Запропоновано під договором оптової купівлі-продажу розуміти правочин, що укладається на ринку оптової торгівлі, за яким одна сторона – продавець, суб'єкт ринку оптової торгівлі, зобов'язується в узгоджений строк (строки) одноразово передати у власність іншій стороні – покупцю, суб'єкту господарювання, партію товару, визначеного родовими ознаками, для подальшого роздрібного продажу або для задоволення його виробничих потреб, а покупець зобов'язується прийняти та своєчасно оплатити відповідну партію товару.

17. З'ясовано, що договори оптової поставки та оптової купівлі-продажу характеризуються родовою спорідненістю, оскільки є різновидами договору купівлі-продажу. Серед правових ознак, що їх споріднюють виокремлюються: (а) підприємницька мета укладання для обох сторін; (б) спеціальний суб'єктний склад, представлений суб'єктами господарювання; (в) предмет договору становить продукція, визначена як правило, родовими ознаками; (г) укладання зазначених договорів здійснюється на ринку оптової торгівлі у процесі здійснення господарсько-торговельної діяльності. Ключова відмінність зазначених договірних конструкцій полягає в особливостях строків виконання зобов'язань за цими договорами.

18. Встановлено, що дистриб'юторський договір є організаційним господарським договором, що укладається на ринку оптової торгівлі між його суб'єктами – принципалом (виробник/імпортер) та дистриб'ютором, які здійснюючи господарсько-торговельну діяльність є суб'єктами господарювання. До істотних умов зазначеного договору відносять його предмет, під яким слід розуміти права та обов'язки сторін відносно обсягу повноважень дистриб'ютора, якими його наділяє виробник з метою вчинення дій з приводу просування товару, встановлення плану продажу товару тощо; ціну, яка може включати в себе не лише

домовленості щодо вартості товару виробника, але й щодо відпускних цін для контрагентів дистриб'ютора, комерційної націнки, винагороди дистриб'ютора тощо; строк, протягом якого діятимуть відносини дистриб'юції та здійснюватиметься поставка партій товарів; територіальність – вибір та закріплення в договорі конкретної території, на якій дистриб'ютор вправі буде розповсюджувати товари принципала.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Кролевецький К.І. Історія розвитку правового регулювання відносин у сфері оптової торгівлі. *Право та інновації* : наук.-практ. журн. / редкол.: С. В. Глібко та ін. Харків : Право, 2017. № 4 (20). С. 49-54.

2. Кролевецький К.І. До питання суб'єктного складу правовідносин на ринку оптової торгівлі. *Право та державне управління* : зб.наук.праць. 2019. № 1. http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_1/4.pdf.

3. Кролевецький К. І. Договори, що використовуються на ринку оптової торгівлі: поняття та класифікація. *Право і суспільство*. 2019. № 2 ч. 2. С. 76-82.

4. Krolevetskyi Kirill. Distributor contract as a special instrument of regulation on the wholesale market. *Leges et vita*. Nr. 9/2 (333) 2019. P. 80-82.

5. Krolevetskyi Kyryl. General characteristics of legal relations that arise in the wholesale trade market. *Visegrad journal on human rights*. No 6 (volume 2) 2018. P. 139-144.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кролевецький К.І. Проблеми правового забезпечення розвитку оптової торгівлі в умовах становлення інноваційної економіки в Україні / Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці: матеріали Всеукр. наук.-практ.конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовт.2017 р.) / редкол.: С.В. Глібко, О.Д. Крупчан, С.А. Бука – Харків: Право, 2017. С. 72-76.

7. Кролевецький К.І. Щодо співвідношення понять «ринок» і «ринок оптової торгівлі» (постановка проблеми) / Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу: зб. Матеріали круглого столу (м. Харків, 8 груд. 2017 р.) / редкол.: М.П. Кучерявенко, Н.М. Внукова, С.В. Глібко – Харків: Право, 2017. С.68-72.

8. Krolevetskyi K. The legal nature of the concept of “market” (economic-

legal aspect). Support for entrepreneurship and innovation economy in the EU, Latvia and Ukraine law. Riga: Baltic International Academy. 2018. P. 40-46.

9. Крелевецький К. І. До питання визначення суб'єктного складу оптової торгівлі (постановка питання). Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матер. інтернет-конференції (м. Харків, 26.02.2019) / редкол. С.В. Глібко, А.М. Любич. НДПЗІР. 2019. С. 65-68.

10. Крелевецький К. І. До питання необхідності врегулювання діяльності торговельних мереж. Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 2 за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 16 листопада 2020 року) / за ред. А. В. Стріжкової. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 174-178.

АНОТАЦІЯ

Крелевецький К. І. Господарсько-правове регулювання ринку оптової торгівлі в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному аналізу господарсько-правового регулювання ринку оптової торгівлі в Україні.

Удосконалено наукові підходи до розуміння сутності та змісту понять «оптова торгівля» та «ринок оптової торгівлі».

Проаналізовано законодавчу базу регулювання ринку оптової торгівлі в Україні, що дало змогу визначити недоліки нормативно-правового забезпечення функціонування такого ринку, які зводяться до наявності достатньої кількості неузгоджених норм та характеризуються несистемністю й фрагментарністю. Встановлено, що головним критерієм розмежування ринку роздрібною та оптовою торгівлі є функції, які виконує кожен з видів ринків.

Проведено класифікацію оптових торговельних послуг за критерієм їх функціональної спрямованості.

Особливу увагу у підрозділі приділено пропозиціям щодо необхідності вдосконалення правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності на внутрішньому ринку України. Запропоновано структуру проекту Закону України «Про правове регулювання

господарсько-торговельної діяльності на внутрішньому ринку України».

Доведено, що нормативного визначення потребують поняття «оптова торгівля», «ринок оптової торгівлі», «партія товару», «оптові торговельні послуги», «суб'єкти ринку оптової торгівлі», а також те, що варто закріпити вимоги до учасників ринку оптової торгівлі, зокрема, до торговельних мереж.

Ключові слова: торгівля, оптова торгівля, ринок оптової торгівлі, господарсько-правові відносини, суб'єкт ринку оптової торгівлі, господарський договір, договір поставки, договір оптової купівлі-продажу, дистриб'юторський договір.

АННОТАЦИЯ

Кролевецкий К. И. Хозяйственно-правовое регулирование рынка оптовой торговли в Украине. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственный процесс». - Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертационная работа посвящена комплексному анализу хозяйственно-правового регулирования рынка оптовой торговли в Украине.

Усовершенствована научные подходы к пониманию сущности и содержания понятий «оптовая торговля» и «рынок оптовой торговли».

Проанализирована законодательная база регулирования рынка оптовой торговли в Украине, что позволило определить недостатки нормативно-правового обеспечения функционирования такого рынка, сводятся к наличию достаточного количества несогласованных норм и характеризуются несистемности и фрагментарностью. Установлено, что главным критерием разграничения рынка розничной и оптовой торговли есть функции, которые выполняет каждый из видов рынков.

Проведена классификация оптовых торговых услуг по критерию их функциональной направленности.

Особое внимание в подразделении уделено предложениям о необходимости совершенствования правового регулирования хозяйственно-торговой деятельности на внутреннем рынке Украины. Предложена структура проекта Закона Украины «О правовом регулировании хозяйственно-торговой деятельности на внутреннем рынке Украины».

Доказано, что нормативного определения нуждаются понятие

«оптовая торговля», «рынок оптовой торговли», «партия товара», «оптовые торговые услуги», «субъекты рынка оптовой торговли», а также то, что следует закрепить требования к участникам рынка оптовой торговли, в частности, к торговым сетям.

Ключевые слова: торговля, оптовая торговля, рынок оптовой торговли, хозяйственно-правовые отношения, субъект рынка оптовой торговли, хозяйственный договор, договор поставки, договор оптовой купли-продажи, дистрибьюторский договор.

SUMMARY

Krolevetskyi K. I. Economic and legal regulation of the wholesale market in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the PhD of legal sciences on a specialty 12.00.04 «Economic law; economic and procedural law» - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex analysis of the public relations arising in the market of wholesale trade of Ukraine.

Scientific approaches to understanding the essence and content of the concepts of "wholesale trade" and "wholesale market" have been improved.

The legal framework for the regulation of the wholesale trade market in Ukraine was analyzed, which made it possible to identify the shortcomings of the regulatory and legal support for the functioning of such a market, which are reduced to a sufficient number of inconsistent norms and characterized by inconsistency and fragmentation. It is established that the main criterion for distinguishing between the retail and wholesale markets are the functions performed by each of the types of markets.

The classification of wholesale trade services according to the criterion of their functional orientation is carried out.

The section pays special attention to the proposals on the need to improve the legal regulation of economic and trade activities in the domestic market of Ukraine.

Key words: trade, wholesale trade, commodity market, economic and legal relations, subject of wholesale trade market, economic contract, supply contract, wholesale purchase agreement, distribution agreement.

Підписано до друку 10.03. 2021. Формат 60х90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам № 872

Друкарня
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77